

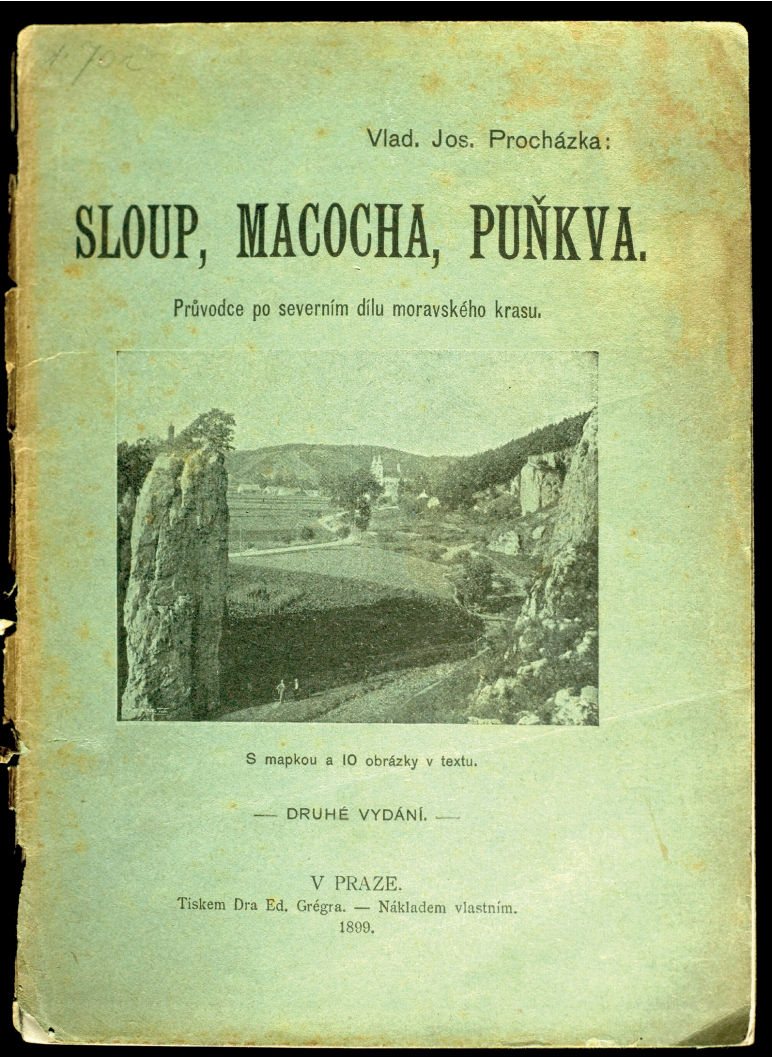
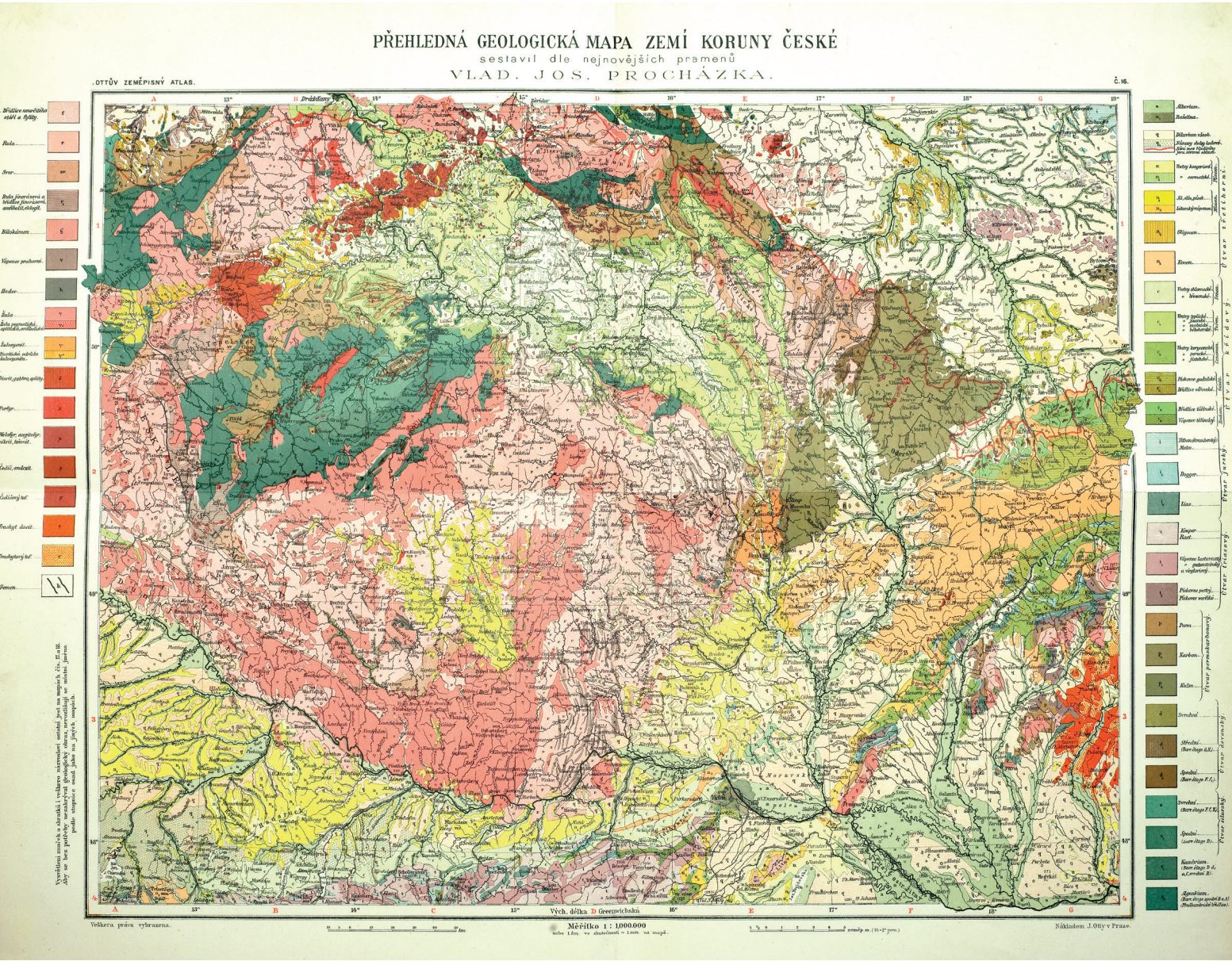
Vladimír Josef Procházka – geolog, který před 120 lety sestoupil do Macochy

Petr Zajíček

Propast Macocha lákala k náročnému sestupu dobrodruhy i badatele v dobách, kdy ještě nebyla zpřístupněna veřejnosti. Na dno bylo možno sestoupit pouze shora, nejlépe z místa dnešního dolního můstku. Poprvé to bylo dle

historických pramenů v roce 1723. Nejvíce výprav se uskutečnilo ve druhé polovině 19. století. Jedním z aktérů vědecké expedice roku 1898 byl významný český přírodovědec Vladimír Josef Procházka.

Procházka geologická mapa zemí Koruny české. Soukromý archiv autora

Titulní stránka Procházkovy publikace „Sloup, Macocha, Puňkva“. Soukromý archiv autora

Fotografie patrně Ludvíka Hornova, zachycující přípravy na sestup Koudelkovy výpravy do Macochy. Soukromý archiv Ivana Baláka

Členové Přírodovědného klubu Brno před Punkevními jeskyněmi. Procházka nahoře uprostřed. Archiv SJČR

Vladimír Josef Procházka se narodil 25. 9. 1862 v Tišnově. Jeho cesta ke geologii nebyla přímočará. Studoval nejdříve německou vysokou školu v Brně a chtěl se stát učitelem. Během studií však přestoupil na filozofickou fakultu v Praze. Procházkovy zájmy zde výrazně ovlivnil jeden z jeho učitelů, věhlasný geolog Jan Krejčí. Studium tedy prohloubil v oboru geologických věd a poté působil v Muzeu říšského geologického ústavu ve Vídni (1888–1893). Poté pak dva roky v Muzeu Království českého v Praze. V letech 1895–1901 byl asistentem u profesora A. Slavíka na technice v Praze. A právě v tomto období se uskutečnila vědecká výprava na dno propasti Macocha, kterou vedl významný krasový badatel Florian Koudelka.

Expedice se uskutečnila 3. září 1898 a předcházely jí několikadenní přípravy. Pro pohodlný nástup do koše, ve kterém byli účastníci sestupu spouštěni pomocí rumpálů, bylo vybudováno dřevěné bednění

zajištěné ohoblovaným kmenem stromu. Na dno sestoupili Florian Koudelka, Vladimír Josef Procházka, František Slavík, Emil Bayer a Jan Galgoczy. Na dolním můstku u rumpálu akci zajišťoval další známý krasový badatel Martin Kříž. Příprav se účastnil také známý přírodovědec Hugo Sáhka a vlastní sestup fotografoval MUC. Ludvík Hornov z Jedovnice. Pobyt na dně propasti trval devět hodin a hlavním cílem bylo prozkoumat zvodnělé jeskynní prostory v oblasti přítoku Punkvy (dnes Červíkovy jeskyně). Právě Martin Kříž v roce 1864 zahlédl v průběhu svých výzkumů na dně mohutné prostory s jezery, které nazval „vodárny“. Ačkoliv byl během výpravy spuštěn materiál pro výrobu prámu, výrazného pokračování však Koudelka a spol. nenalezli. Procházka poté vydal malou brožuru „Sestup do propasti Macochy“, kde podrobně popisuje přípravy na výpravu a její průběh, i když vlastní pobyt na dně zaznamenal jen na jednu stranu textu. Účastníci byli na dno spuštěni v šest hodin ráno a sestup trval celkem přibližně 90 minut. F. Slavík a E. Bayer zkoumali flóru a faunu; prof. Bayer se zaměřil především na drobnou faunu. Koudelka s Procházkou prováděli speleologický průzkum v přilehlých jes-

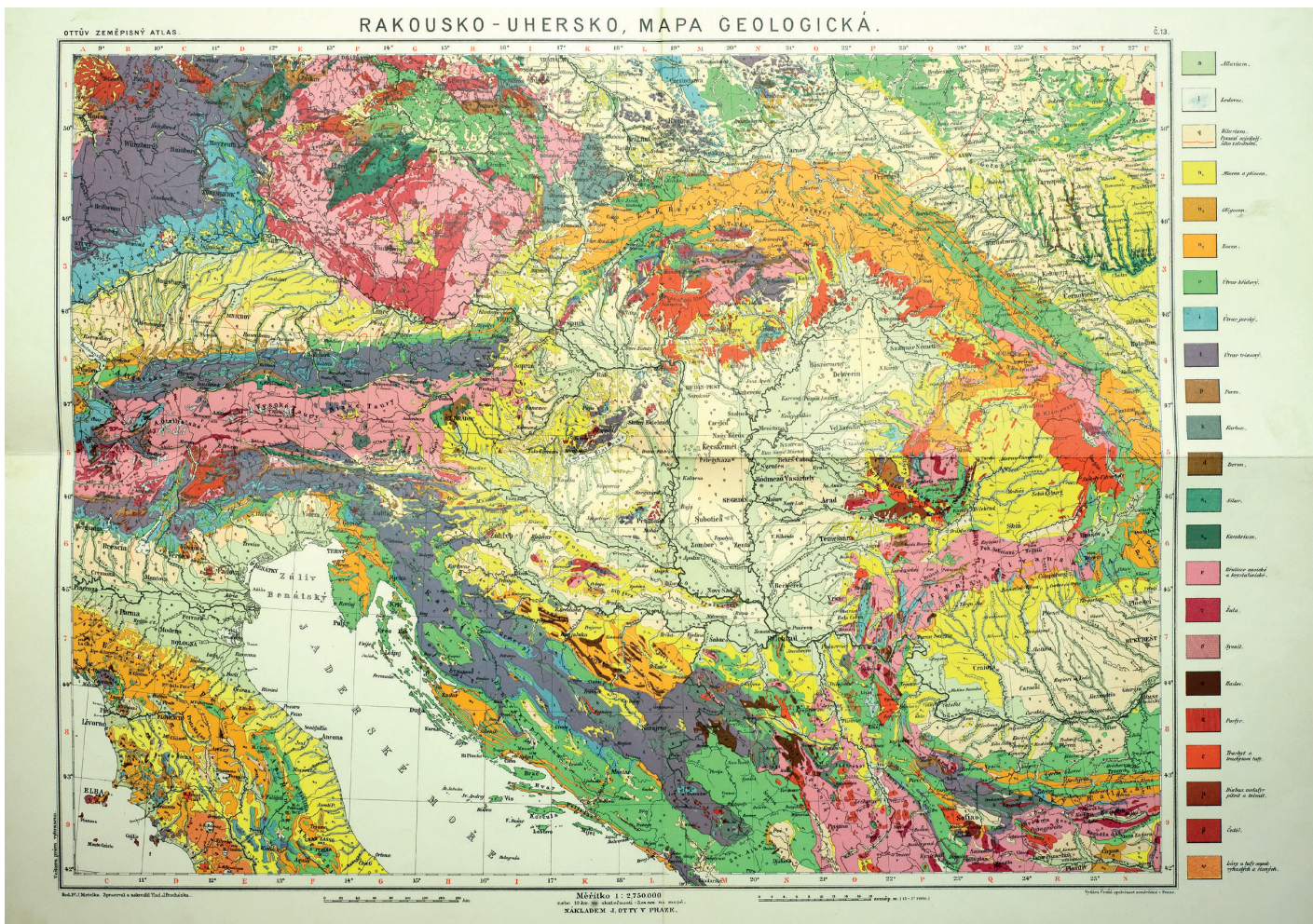
kyních, přičemž Procházka zaznamenával geologické poznatky. Některé záznamy z geologických prací Procházky v brožurce uvádějí: „V téže době vyšetřil jsem geologické poměry vrstev na stěnách promítnutých, dále zjistil v západním díle naší Macochy vrstvenou dislokaci, jejíž přítomnost mnohou věc vyjasní, která zůstala dosud vždy nevysvětlena, šlo-li o to, objasniti pozvolné rozšiřování a ponenáhlé vznikání naší propasti a konečně přirovnán směr soustav puklin a rozsedlin dříve určených v okolí sloupském a ve žlebu ostrovském.“ V 17. 15 pak začal výstup z propasti.

Na začátku 20. století se Procházka přestěhoval do rodného Tišnova. Zpočátku se živil pouze vydáváním literárních prací, později začal spolupracovat s Františkovým muzeem v Brně (dnes Moravské zemské muzeum), kde se nakonec vypracoval na kustoda geologicko-paleontologického oddělení. V období objevů Punkevních jeskyní a jeskyně Kateřinské byl vedoucím Přírodovědeckého klubu, jehož součástí byla i Absolonova sekce pro výzkum jeskyní. Jeho přelomovým dílem se stala knížečka „Sloup, Macocha, Puňkva. Průvodce po severním

dílu Moravského krasu“ z roku 1899. V této publikaci byl totiž poprvé oficiálně použit termín „Moravský kras“. Procházkovi předchůdci i současníci sice tuto oblast jako kras chápali, avšak do literatury jej zavedl teprve Procházka.

Kromě toho vydal řadu odborných publikací se zaměřením na mineralogii, užitékové nerosty, pedologii ad. Sestavil řadu geologických map (císařství, zemí Koruny české ad.). Mnoho z dalších rozpracovaných děl však nestačil vydat, osudnou se mu stala skrytá srdeční vada. Zemřel v relativně mladém věku 30. 10. 1913.

V. J. Procházka byl znám svou pečlivostí a systematickou prací, zároveň byl velmi skromným a plachým člověkem. Snad i proto nedokázal ve své době své dílo prodat tak, aby bylo tehdy více doceněno. V dnešní době je považován za jednoho z nejvýznamnějších odborníků v oboru geologických věd přelomu 19. a 20. století. Jeho práce zůstane nesmazatelně zapsána v historii vědeckého poznání, stejně jako památný sestup na dno Macochy před 120 lety.

Procházkaova geologická mapa Rakousko-Uherska. Soukromý archiv autora

Rozhovor s Františkem Pelcem

Karolína Šulová

V roce 1990 navštívil exhalacemi poničené Jizerské hory prezident Václav Havel. Doprovodem mu byli František Pelc a budoucí federální ministr životního prostředí Josef Vavroušek. Foto Milan Drahoňovský

V letošním roce uplyne 50 let od vyhlášení chráněné krajinné oblasti Jizerské hory. S jakými pocity to vnímáte Vy, který jste zde po sametové revoluci více než pět let pracoval?

Tato CHKO byla místními ochranáři tak trochu vymodlena jako odkaz na dávné úvahy zřídit jizerskohorsko-krkonošský park. Krkonošský národní park vznikl již v roce 1963 a Jizerské hory se dočkaly zvýšené ochrany trochu později, v období

socialismu s lidskou tváří v roce 1967, resp. 1968. Bylo to určitě lepší než nic, ale reálně ochranáři přírody měli stále velmi malý vliv na dění v místní krajině.

Zdejší krajina byla zatěžkána exhalacemi, ekologicky sporným lesnickým hospodařením i méně citlivou zástavbou. S jakými pocity jste v roce 1990 na Správu CHKO Jizerské hory nastoupil?

Když jsem v roce 1990 začal v Jizerkách pracovat, byl to smutný pohled. Více než sto čtverečních kilometrů hor s vytěženými nebo odumírajícími lesy, dýmající energetické giganty v Polsku a Německu, pár ochranářů rozhádáných s lesníky a k tomu všemu pár tisíc korun, s kterými nešlo nic smysluplného dělat. Přes to všechno byla ale ekologická hodnota zdejší krajiny mimořádná. Na jedné straně obrovské plochy holin zalesňovaných nepůvodními dřevinami, iracionální vápnění, velké plochy imisemi a kůrovcem devastovaných smrčín. Prostě zde reálně hrozila ztráta integrity lesního vegetačního útvaru jako takového. Na druhé straně unikátní rašeliniště a smíšené lesy s bukem na svazích pohoří, které kromě velké rostlinné a živočišné biodiverzity hostily i genové bohatství místních lesních dřevin, důležitých k obnově ekologicky stabilnějších lesů. A v celé společnosti panovala úplně nová atmosféra vstřícná k demokracii i ochraně přírody. Ze začátku to sice úplně jednoduché nebylo, ale začali jsme celoročně měřit atmosférickou depozici indikující imisní zátěž pohoří, našli jsme fragmenty původních populací lesních dřevin a dařilo se nám sbírat jejich reprodukční částice, zformovali jsme dlouhodobou strategii obnovy a revitalizace místních lesů a sháněli jsme k tomu peněžní zdroje i podporu osvětlenějších lesníků. Patřilo to k nejkrásnějším obdobím mého života. Bylo totiž cítit, že to vše má smysl. Okolnosti navíc stály při nás, extrémně vysoká imisní zátěž klesala díky technickým opatřením a konci nerentabilního a energeticky extrémně nevhodného průmyslu v oblasti tzv. Černého trojúhelníku.

V roce 1993 jste založil Nadaci pro záchranu a obnovu Jizerských hor. Proč?

Správa CHKO v roce 1992 získala solidní pozici speciálního úřadu, ale ani to na ochranu zdejší přírody nestačilo. Chyběly především peníze. V roce 1990 to bylo mrzkých 10 tisíc Kč a s tím se opravdu takové pohoří zachraňovat nedalo, i když bylo dost nápadů a vstřícných okolností. Založil jsem proto s pomocí JUDr. Pavla Pfajfry nadaci. Na projekt záchranu a reprodukce původních populací lesních dřevin a jejich využití při obnově lesů v CHKO Jizerské hory jsme získali od holandské Nadace prince Bernarda více než 2 miliony korun, na tu dobu neuskutečné peníze. Klíčová tady byla pomoc profesora Josefa Fanty, tehdy působícího na Univerzitě